

SJABBAT SJALOM

Sjabbat Weekblad voor Nederland

Jaargang IX, Nr. 327

Parasjat Misjpatiem

29 Sjewat 5770
12/13 februari 2010

Overzicht Parasjat Misjpatiem (Sjemot 21:1-24:18)

Het Joodse Volk krijgt een serie wetten betreffende sociale rechtspraak. De onderwerpen omvatten: Behoorlijke behandeling van Joodse slaven; de verplichtingen van een echtgenoot ten opzichte van zijn vrouw; boetes voor het slaan van mensen en voor wie zijn ouders, rechters of de leiders vervloekt; financiële verantwoordelijkheid voor schade aan mensen of hun eigendommen, hetzij door iemand zelf of door zijn levende of niet levende bezittingen of ten gevolge van omstandigheden waarvoor men verantwoordelijk is; terugbetalingen en boetes bij diefstal; het niet teruggeven van een voorwerp waarvoor men de verantwoordelijkheid heeft geaccepteerd om erop te passen; het recht tot zelfverdediging van iemand die beroofd wordt. Andere onderwerpen die behandeld worden: Het verbod op verleiding, hekserij, bestialiteit en het offeren aan afgoden. De Tora waarschuwt ons om de bekeerling, de weduwe en de wees met waardigheid te behandelen en om leugens te vermijden. Rente is verboden en het recht om onderpand aan te nemen op een lening is beperkt. Verplichte betalingen aan de Tempel mogen niet worden uitgesteld en het Joodse Volk moet heilig zijn, zelfs met betrekking tot voedsel. De Tora geeft voorschriften voor juist gedrag van rechters bij rechtsprocedures. De geboden voor Sjabbat en voor het Sjabbat-jaar worden uiteengezet. Driemaal per jaar – op Pesach, Sjawoe'ot en Soekot – moeten wij naar de Tempel komen. De Tora sluit deze lijst van wetten af met een kasjroet-wet: vermeng geen melk met vlees.

Hasjem belooft dat Hij het Joodse Volk naar het Land Israël zal brengen, hen zal helpen de inwoners van dat land te verslaan en vertelt hen dat, wanneer zij Zijn geboden zullen naleven, zij zegen op hun volk zullen brengen. Het volk belooft te doen en te luisteren naar alles wat Hasjem zegt. Mosjé schrijft het boek van het Verbond en leest het voor aan het Volk. Mosjé beklimt de berg en verblijft daar 40 dagen, om de twee Tabletten van het Verbond in ontvangst te nemen.

Hoogtepunten Van Haftara Sjekaliem (II Koningen 11:17-12:17)

De Haftara van deze week is de eerste van een serie van vier speciale *Haftarot*

Koning Jehoasj herstelt het Beit Hamikdasj (de Tempel) met de Halve Sjekel-munten die door de Israëlieten gegeven zijn.

Het leven van Jehoasj wordt gered van kwaadaardige Joodse regeerders en hij wordt aangesteld als Koning over Israël. Hij spoort het volk aan dat zij het volk van Hasjem zullen zijn en geen afgoden meer moeten dienen. Hoewel Jehoasj nog erg jong is, vraagt hij of het volk zijn verzoek zal eerbiedigen. Kort daarop komen er vele Joden naar de tempel van de afgod Ba'al en vernietigen die. Zij vernielen de altaren en de beelden die gebruikt werden voor de afgodendienst en zij doden ook Matan, de hoge priester van de Ba'al. Koning Jehoasj herstelde de ceremonies in de Heilige Tempel door de Kohaniem en Levieten. Het volk Israël viert vervolgens de kroning van Koning Jehoasj. Hij was zeven jaar oud toen hij begon te regeren. Hij heeft 40 jaar geregeerd. Zijn moeder heette Zivia van Beër Sjeva. Koning Jehoasj was zeer rechtvaardig. Hij zei tegen de Kohaniem: neem de *sjekels* die aan het Beit Hamikdasj geschonken zijn om daarmee de Tempel te repareren. Drie en twintig jaar gingen voorbij zonder dat de Kohaniem de renovatie uitvoerden. Daarop liet Koning Jehoasj de Hoge Priester Jehojada bij zich komen en ondervroeg hem waarom het herstel van de Tempel nog niet gereed was. Daar had Jehojada geen antwoord op maar hij stemde erin toe het werk af te maken. Hij plaatste een kist met een gat erin naast het altaar en iedereen die een offer kwam brengen, stortte daarin zijn donatie. Zodra de kist vol was met *sjekels* werd het geld verdeeld onder de mannen die het werk aan de bouw van de Tempel moesten doen.

Het verband tussen de haftara en de parasja

Deze week lezen wij de eerste van de vier speciale *haftarot* die in de maanden Adar en Nissan gelezen worden. Dat zijn de *haftarot Sjekaliem, Zachor, Para* en *Parasjat HaChodesj*. Als *Maftier* wordt de afdeling uit *Ki Tisa, Sjemot* 30:11-16 gelezen, die gaat over de inzameling van de Halve Sjekel voor het *Misjkan*. Deze mitswa werd jaarlijks gedaan zolang als het *Beit Hamikdasj* bestond. Bij het begin van de nieuwe maand Adar moest iedereen boven de leeftijd van twintig jaar zijn bijdrage gereedmaken.

Jehoasj leefde van 835–775 vGJ in Jeruzalem.

SJEMOT / EXODUS – HOOFDSTUK 21

7 Wanneer iemand zijn dochter als slavin verkoopt, dan zal zij niet [op dezelfde manier] heengaan als de slaven heengaan. וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָהּ לֹא תֵצֵא כִצְאֵת הָעֶבְרִים:

Wanneer iemand zijn dochter als slavin verkoopt – Hier is sprake van een minderjarige [onder de 12 jaar]. Men zou kunnen denken dat een vader zijn dochter ook mag verkopen, nadat zij reeds de tekenen van de pubertijd vertoond heeft. Echter, je zult moeten toegeven dat hier een *kal wechomer* geldt [de afleiding van een wet voor een zwaarder geval uit de wet voor een lichter geval]: als zij voorheen [toen zij nog minderjarig was] verkocht werd en vrijuit gaat als zij tekenen van pubertijd vertoont, zoals er geschreven staat, dat zij dan gratis weggaat, zonder geld [vers 11], hetgeen wij interpreteren als de tekenen van de pubertijd, dan zal een dochter, die niet verkocht was en al tekenen van pubertijd vertoont, zeker niet meer verkocht kunnen worden (*Rasji*, op basis van *Arachien* 29b).

Zij zal niet heengaan zoals de slaven heengaan – Zoals de Kenaänitische slaven, die vrij verklaard worden wanneer hun heer hen een tand of oog uitslaat, maar zij [de Hebreeuwse slavin] gaat niet vrijuit wegens een tand of oog, maar zij zal zes jaar dienen, of tot het jubeljaar, of totdat zij tekenen van pubertijd vertoont. Wat het eerst komt [van deze drie], zal tot haar vrijverklaring leiden. [En wanneer zij door toedoen van de heer een tand of oog verliest], dan vergoedt haar heer haar de schade daarvoor. Of is dit niet zo en betekent het: „Zij zal niet heengaan als de Hebreeuwse slaven in het zesde jaar of in het Jubeljaar? Daarom staat er geschreven [in Devariem 15:12]: „Wanneer je broeder, een Hebreeuwse man of een Hebreeuwse vrouw aan jou verkocht wordt.” Hier wordt de Hebreeuwse man gelijk gesteld met de Hebreeuwse vrouw voor alle manieren waarop zij vrijuit gaat. Dus net zoals een Hebreeuwse man na zes jaar vrijuit gaat, of in het Jubeljaar, zo ook gaat een Hebreeuwse vrouw vrijuit na zes jaar dienst of in het Jubeljaar. Dus wat is dan de betekenis van wat er hier staat geschreven: „Zij zal niet heengaan, zoals de slaven heengaan”? Het betekent dat zij niet bevrijd zal worden door het verlies van de toppen van haar ledematen, zoals Kenaänitische slaven. [In zijn commentaar op vers 26 verderop verklaart *Rasji* dat onze Geleerden, hun aandenken zij ons tot zegen, van de wet op de vrijverklaring van een Kenaänitische slaaf wegens verlies van een tand of oog, hebben afgeleid dat dit geldt voor het verlies of ernstige beschadiging van elk van de 24 ledematen.] Ik zou kunnen denken, dat alleen een Hebreeuwse slavin niet vrijuit gaat wegens verlies van een van haar ledematen, maar dat een Hebreeuwse slaaf wel om die reden vrij verklaard wordt. Daarom vergelijkt de Tora de Hebreeuwse man met de Hebreeuwse vrouw: net zoals de Hebreeuwse vrouw niet vrijuit gaat wegens het verlies van een van haar ledematen, zo ook gaat een Hebreeuwse man niet vrijuit om die reden (*Rasji*).

Ibn Ezra verklaart het vers naar zijn eenvoudige betekenis, namelijk dat de Hebreeuwse slavin niet na zes jaar vrijuit gaat, zoals de Hebreeuwse man, omdat zij meestal eerder bevrijd wordt, namelijk als zij 12 jaar wordt en tekenen van pubertijd vertoont.

Rasjbam verklaart dat zij doorgaans niet de volle zes jaar vol maakt, omdat haar heer voor die tijd met haar zal trouwen.

Ramban meent dat het vers wel degelijk bedoelt, dat zij niet vrijuit gaat zoals de Kenaänitische slaven, omdat met het woord ‘slaaf’ zonder verdere nadere aanduiding altijd een niet-Joodse slaaf bedoeld wordt en een Joodse slaaf wordt altijd als zodanig expliciet genoemd. *Ramban* leert ons tevens dat de heer zijn Hebreeuwse slavin niet weg mag sturen, als hij haar beschadigd heeft, want zij verwacht dat hij met haar zal trouwen en wanneer hij haar toch zou wegsturen, doet hij haar groot onrecht aan. Hij moet haar schade vergoeden en haar bij zich houden, tot het einde van haar diensttijd. Bovendien is de waarde van een lichaamsdeel soms veel meer dan de waarde van het werk dat de slavin voor haar heer doet in de haar resterende periode en als hij haar dan wegstuurt, berokkent hij haar ook financieel onrecht. Daarom verbiedt Tora haar heer om haar weg te sturen, wanneer hij een lichaamsdeel beschadigd heeft, maar is hij verplicht verder in haar onderhoud te voorzien, en eventueel met haar te trouwen.

8 Wanneer zij de heer, die haar voor zichzelf had bestemd, niet bevalt, dan moet hij haar laten vrijkopen; maar aan een vreemd volk mag hij haar niet verkopen, nu hij haar trouweloos behandeld heeft. ח אִם רָעָה בְּעֵינַי אֲדַנְיָהּ אֲשֶׁר [לא] לוֹ יַעֲדָה וְהִפְדָּה לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשַׁל לְמַכְרָהּ בְּבָגְדוֹ בָּהּ:

Wanneer zij de heer niet bevalt – Dat wil zeggen dat hij niet met haar wil trouwen, omdat zij hem niet bevalt (*Rasji*).

Die haar voor zichzelf had bestemd – Want hij had haar voor zichzelf moeten bestemmen en haar tot zijn vrouw moeten nemen en het geld van de aankoop zou dan beschouwd worden als het aankoopgeld voor haar verloving [het geld of de geldswaarde die een man aan zijn bruid, of als zij nog minderjarig is, aan haar vader, moet geven bij de voltrekking van de *kiddoesjien* [officiële verloving]. En hier geeft de Schrift een aanwijzing dat het een gebod is voor de heer om haar voor zijn huwelijk met haar te bestemmen en dat zij geen andere *kiddoesjien* nodig heeft (*Rasji*).

In het Hebreeuws staat er: „*asjèr lo je’adah*, waarbij het woordje *lo* geschreven wordt met een *alef*, terwijl het gelezen wordt alsof er een *wav* staat. Dit zou betekenen dat de heer haar voor zichzelf – *lo* met een *wav* – had moeten bestemmen, maar dat hij haar niet – *lo* met een *alef* – voor zich bestemd had (*Ibn Ezra*).

Dan moet hij haar laten vrijkopen – Hij moet haar de gelegenheid geven om te worden vrijgekocht en daaraan moet hij meewerken. Hoe doet hij dat? Door haar losgeld te verminderen, overeenkomstig het aantal jaren dat zij hem gediend heeft, alsof zij bij hem in loondienst was. Als hij haar bijvoorbeeld voor een *manee* [= honderd zoez] gekocht heeft en zij heeft voor hem twee jaar gewerkt, dan zeggen we tegen hem: je wist dat zij zes jaar voor je zou werken, dus je hebt haar

gekocht voor één zesde *manee* per jaar. Ze heeft twee jaar voor je gewerkt, dat is dus twee zesde of één derde *manee* waard. Laat haar dus gaan voor twee derde *manee* (*Rasji*).

⁹ En als hij haar bestemt voor zijn zoon, dan zal hij haar behandelen overeenkomstig de wet voor de dochters [van Israel].

ט ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה :

En als hij haar bestemt voor zijn zoon – D.w.z., als de heer haar bestemt als vrouw voor zijn zoon. Dit leert ons dat zijn zoon ook in de plaats van zijn vader kan treden en haar voor zich tot vrouw kan nemen, en dan heeft hij geen andere huwelijksvoltrekking nodig, maar hij kan tegen haar zeggen: „Je bent voor mij bestemd met het geld dat je vader voor jou waarde gekregen heeft” [Van Kiddoesjien 18b] (*Rasji*).

Overeenkomstig de wet voor de dochters [van Israel] – Dat betekent onderhoud, kleding en huwelijksrelaties — [van Mechilta] (*Rasji*).

Tora informeert ons hier dat zelfs de zoon van de heer haar deze essentiële dingen moet geven, ondanks dat hij de dienstmeid niet gekocht heeft, noch naar verloofd heeft (*Sforno*).

¹⁰ Als hij voor zichzelf een andere vrouw neemt, dan mag hij haar onderhoud, noch haar kleding, noch haar huwelijksrelaties verminderen (*Rasji*).

י אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע :

Als hij voor zichzelf een andere vrouw neemt – Naast haar. — [van Mechilta] (*Rasji*). Dat wil zeggen, een vrije vrouw. *Ibn Ezra* zegt dat de wet van toepassing is, ongeacht of die andere vrouw al dan niet als dienstmeid verkocht was.

Dan mag hij haar onderhoud, noch haar kleding, noch haar huwelijksrelaties verminderen – Van de dienstmeid die hij reeds voor zichzelf bestemd had — [Van Mechilta] (*Rasji*).

Haar onderhoud – Dat is haar voedsel — [Van Mechilta, Ketoebot 47b] (*Rasji*).

Haar huwelijksrelaties – [ענתה – *onata*] D.w.z., fysieke intimiteit — [Van Mechilta, Ketoebot. 47b] (*Rasji*). *Ibn Ezra* verklaart dat hij de frequentie van hun fysieke intimiteit nog mag verminderen. In traktaat Ketoebot (61b) hebben de Rabbijnen de voorgeschreven hoe vaak een man gemeenschap met zijn vrouw moet hebben, afhankelijk van zijn beroep. *Rasjibam* zegt dat met het Hebreeuwse woord *onata* ‘woning’ bedoeld wordt, dus hij moet haar onderdak verschaffen.

¹¹ En als hij deze drie dingen niet voor haar doet, dan moet hij haar gratis vrijuit laten gaan, zonder geld.

יא ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף :

En als hij deze drie dingen niet voor haar doet – Als hij één van deze drie dingen niet doet voor haar. En wat zijn deze drie dingen? Hij moet haar voor zichzelf of voor zijn zoon als vrouw bestemmen, of hij moet haar losgeld verminderen en haar vrij uit laten gaan. Maar deze heer heeft haar noch voorzichzelf, noch voor zijn zoon bestemd, en zij kon zichzelf niet vrijkopen, zelfs niet na de korting — [Van Mechilta] (*Rasji*).

Dan moet hij haar gratis vrijuit laten gaan – De tekst voegt een andere manier van vrijlating voor een slavin toe aan die welke gelden voor een slaaf. En wat zijn de manieren waarop een slavin vrij komt? De Hebreeuwse woorden „zij gaat gratis vrijuit” leren ons dat zij vrijuit gaat zodra zij de eerste tekenen van puberteit vertoont, en ze moet bij hem blijven totdat ze deze tekenen vertoont. Wanneer er zes jaar voorbij gegaan zijn voor dat deze tekenen zich vertonen, dan hebben we al geleerd dat ze vrijuit gaat, zoals er gezegd wordt: „Als een Hebreeuwse man of vrouw aan jou verkocht worden, dan zal hij/zij gedurende zes jaar voor je werken” (Dev. 15:12). Wat betekenen dan de woorden: „ze zal gratis weggaan”? Het betekent dat als de tekenen van puberteit binnen zes jaar verschijnen, zij om die reden vrijuit gaat. Maar misschien betekent het dat ze pas vrijuit gaat als ze lichamenlijk volwassen is [d.w.z. met twaalf-en-een-half jaar]? Maar daarom staat er geschreven: „Zonder geld.” Dit houdt in dat haar vrijlating komt zodra zij lichamenlijk volwassen wordt. Wanneer dat er niet allebei had gestaan [d.w.z., „gratis” en „zonder geld”] maar als er alleen had gestaan dat zij gratis heen zou gaan, dan zou ik gedacht hebben dat zij alleen vrijuit gaat als zij lichamenlijk volwassen is. Daarom staat het er allebei, zo dat niemand het er niet mee eens kan zijn – [Van Mechilta, Kid. 4a] (*Rasji*).

¹² Wie een man slaat, zodat die sterft, die zal zeker gedood worden.

יב מכה איש ומת מות יומת :

Wie een man slaat, zodat hij sterft – In deze afdeling staan verschillende verzen over moordenaars, en ik zal proberen te verklaren waarom ze allemaal nodig zijn (*Rasji*).

Wie een man slaat, zodat hij sterft – Waarom wordt dit gezegd? Omdat er geschreven staat: „Wanneer een man een mens neerslaat, dan zal hij zeker ter dood gebracht worden” (Wajj. 24:17). Ik begrijp hieruit dat zelfs als hij hem slaat, zonder dat hij [het slachtoffer] daaraan sterft, hij [de dader] gedood moet worden. Daarom zegt Tora: „Wie een man slaat, zodat hij sterft,” hetgeen betekent dat hij alleen schuldig is als hij hem zodanig slaat dat hij sterft. Als er [alleen] gestaan had: „Wie een man slaat,” en [in Wajj. 24:17] had niet gestaan: „Wanneer een man een mens neerslaat,” dan zou ik gedacht hebben dat men alleen schuldig is wanneer men een man slaat, maar als men een vrouw of een

[minderjarig] kind slaat, hoe zou ik dan weten [dat hij ook schuldig is]? Daarom zegt Tora: „Wie een mens slaat,” hetgeen wil zeggen: zelfs een kind en zelfs een vrouw. En ook, als er [alleen] gestaan had: „Wie een man slaat,” dan zou ik daaruit begrepen hebben dat zelfs als een kind iemand slaat en hem daardoor doodt, dat hij dan schuldig is. Daarom zegt Tora [specifiek]: „Als een *man* iemand neerslaat,” maar niet als een kind [iemand] neerslaat. En ook [zou ik denken dat het vers] „Als een man een mens neerslaat” betekent dat hij ook schuldig zou zijn als hij een niet levensvaarbare [pasegeboren] baby [doodt]: Daarom zegt Tora: „Wie een man slaat,” hetgeen inhoudt dat men alleen schuldig is wanneer men een levensvatbaar kind slaat, een kind dat een volwassen mens kan worden. – [Van Mechilta] (*Rasji*).

¹³ Maar als iemand [hem] niet achtervolgd heeft, maar **יג וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לְיָדוֹ**
G-d heeft het door zijn hand beschikt, dan zal Ik een **וְשִׁמְתִי לְךָ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׂמָּה :**
plaats voor jou reserveren waarheen je kunt vluchten.

Maar als iemand [hem] niet achtervolgd heeft – Hij heeft geen hinderlaag voor hem gelegd en hij had niet de bedoeling [om hem te doden]. – [Van Sifrei, Bam. 35:22] (*Rasji*).

Achtervolgd – Zo vertaalt Onkelos, en dat is volgens mij de juiste vertaling (*Rasji*). Dit is ook de interpretatie van *Ibn Ezra* en *Rasjbam*.

Maar G-d heeft het voor zijn hand beschikt – G-d heeft het voor zijn hand geschikt gemaakt (*Rasji*). D.w.z., G-d heeft ervoor gezorgd dat hij het slachtoffer zou treffen.

Maar G-d heeft het voor zijn hand beschikt – Maar waarom zou dit van Hasjem uitgaan? Dat is wat David gezegd heeft [Sjmoeël I,24:14]: „Zoals het gezegde van weleer luidt: ‘Uit slechte mensen komen slechte dingen voort.’” Het gezegde van weleer is de Tora, hetgeen het gezegde is van de Heilige, geloofd is Hij. Maar waar zegt Tora dat uit slechte mensen slechte dingen voortkomen? [Dit slaat op:] „maar G-d heeft het voor zijn hand beschikt.” Waar gaat dat over? Over twee mensen, de één heeft onopzettelijk iemand gedood en de ander heeft opzettelijk iemand gedood, maar er waren geen getuigen bij. Deze, [die opzettelijk iemand vermoord heeft] werd niet ter dood gebracht, en deze [die onopzettelijk iemand gedood heeft] werd niet verbannen [naar één van de vluchtsteden]. Dan brengt de Heilige, gezegend is Hij, hen bijelkaar in een herberg. Degene die opzettelijk [iemand] vermoord heeft, zit onder een ladder, en degene die onopzettelijk iemand gedood heeft, beklimt de ladder, en hij valt [van de ladder] op de moordenaar en doodt hem daarbij, en getuigen leggen doorover [voor een rechtbank] een verklaring af en hij wordt tot ballingschap veroordeeld. Het resultaat is dat degene die onopzettelijk iemand gedood heeft, verbannen wordt, en de opzettelijke moordenaar wordt gedood – [Van Mechilta, Makkot 10b] (*Rasji*).

Ik zal een plaats voor je reserveren – Zelfs in de woestijn, waarheen hij kan vluchten, en welke plaats zal hem opnemen? Het kamp van de Levieten – [Van Mechilta, Mak. 12b] (*Rasji*). Zoals de vluchtsteden in het Land Israël de steden van de Levieten waren, zo was de vluchtplaats voor de onbedoelde moordenaar in de woestijn het kamp van de Levieten. Maar *Rasjbam* en *Ibn Ezra* menen dat hier de vluchtsteden in het Land Israël mee bedoeld wordt, omdat Tora nergens vermeldt dat het kamp van de Levieten als uitwijkplaats voor dit doel gebruikt werd.

¹⁴ Maar als een man beraamt om zijn naaste met list **יד וְכִי יִזְדּ אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֵרְמָה**
te vermoorden, dan zal hij [zelfs] van bij Mijn altaar **מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֶנּוּ לְמוֹת :**
worden weggehaald om te sterven.

Maar als... beraamt – Waarom werd dit gezegd? Omdat er staat geschreven [in vers 12]: „Wie een man slaat [zodat hij sterft, zal zeker gedood worden],” zou ik kunnen denken dat dit ook geldt voor een arts die een patiënt gedood heeft, en voor een ambtenaar van het gerechtshof die iemand gedood heeft toen hij hem veertig zweepslagen gaf, of voor de vader die zijn zoon, en de leraar die zijn leerling slaat [en hem onbedoeld doodt], en wie iemand per ongeluk doodt. Daarom zegt Tora: „maar als een man beraamt,” maar niet de onopzettelijke moordenaar; „met list te vermoorden,” maar niet de ambtenaar van het gerechtshof, of de arts, of wie zijn zoon of leerling disciplineert, want hoewel zij met opzet geslagen hebben, hebben ze dat niet met list beraamd – [Van Mechilta] (*Rasji*).

[Zelfs] van bij Mijn altaar – Als hij een kohen was, en hij stond op het punt om een offer te brengen, dan neem je hem mee om hem te doen sterven [Van Mechilta, Joma 85a] (*Rasji*).

¹⁵ En wie zijn vader of zijn moeder slaat, zal zeker **טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת :**
gedood worden.

En wie zijn vader of zijn moeder slaat – Daar we geleerd hebben [Sjemot 21:18, 19, 24 en 25] dat wie zijn naaste slaat, hem schadevergoeding moet betalen, maar niet de dood schuldig is, komt dit vers ons vertellen dat wie zijn vader of moeder slaat, de doodstraf schuldig is. Maar dat is hij alleen schuldig als zijn slag een wond veroorzaakt heeft – [Van Mechilta, Sanh. 84b] (*Rasji*).

Zijn vader of zijn moeder – [Let.: „Zijn vader en zijn moeder] Of de één, of de ander – [Van Mechilta, Sanh. 85b] (*Rasji*).

Zal zeker gedood worden – Door wurging -[Van Mechilta, Sanh. 85b] (*Rasji*). [De Misjna (Sanhedrin 49b) schrijft dat er vier soorten doodstraf zijn voor de verschillende misdaden: steniging, verbranding, onthoofding en wurging. Iedere doodstraf die in Tora genoemd wordt zonder verdere specificatie gebeurt door middel van wurging. Zo ook hier.]

16 En ieder die een man kidnap en hem verkoopt, en **טז וג'יב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת:** hij wordt in zijn bezit gevonden, die zal zeker gedood worden.

En ieder die een man kidnap – Waarom wordt dit hier gezegd? Er is immers [in Devariem 24:7] gezegd: „Als ontdekt wordt dat een man iemand van zijn broeders gekidnap heeft” [hetgeen betekent: een Israëliet, en hij heeft voor hem gewerkt en de dief heeft hem vervolgens verkocht; die dief zal sterven en je zult het kwaad uit je midden verwijderen]. [Van hier] weet ik alleen dat een man, die iemand kidnap [de dood schuldig is]. Hoe weet ik dat ook als een vrouw, of iemand van onbepaald geslacht, of een hermafrodiet, iemand kidnap [dat zij ook de doodstraf schuldig zijn]? Daarom zegt Tora: „En *ieder* die een man kidnap en hem verkoopt...” En omdat er staat: „En ieder die een *man* kidnap [zal zeker gedood worden], weet ik alleen dat wie een *man* kidnap, de doodstraf schuldig is. Hoe weet ik dat wie een vrouw kidnap [ook de doodstraf schuldig is]? Daarom zegt Tora [in Dev. 24:7]: „Wie *iemand* kidnap.” Daarom zijn beide verzen nodig: wat het ene vers weglaat, vult het andere aan – [Van Mechilta, Sanh. 85b] (*Rasji*).

En hij wordt in zijn bezit gevonden – [D.w.z.] dat getuigen zagen dat hij hem kidnapte en hem verkocht en de gekidnapte man werd bij de dief aangetroffen voordat hij verkocht werd – [Van Mechilta] (*Rasji*).

Ramban merkt op dat het logisch is dat niemand ter dood veroordeeld kan worden zonder getuigen. Tora hoeft ons dat niet nog eens specifiek te vertellen in het kader van de wet op kidnapping. Daarom verklaart *Ramban*: het gekidnapte slachtoffer werd gevonden in het bezit van de kidnapper voordat hij zijn slachtoffer verkocht heeft. Maar als de kidnapper hem verkocht heeft vanuit het huis of veld van het slachtoffer, dan wordt hij niet beschouwd als een kidnapper en verdient hij niet de doodstraf. En een andere verklaring: Het slachtoffer werd in het bezit van de koper over gebracht na de verkoop. Want hoewel de koop gesloten is, geldt dat zolang als de koper het slachtoffer nog niet in zijn domein gebracht heeft, de kidnapper geen doodstraf schuldig is.

Die zal zeker gedood worden – Door wurging. Iedere doodstraf in Tora, zonder verdere specificatie, geschiedt door middel van wurging. (Mechilta, Sanh. 84b). [G-d] interrumpeert het onderwerp [over de zonden tegen ouders] en plaatst het vers: „En ieder die een man kidnap” tussen de verzen: „Wie zijn vader of zijn moeder slaat” en „Wie zijn vader of zijn moeder vervloekt.” Het lijkt mij dat dit de onderliggende reden is voor het meningsverschil [in Sanhedrin 85], waar de ene Tanna meent dat slaan vergeleken wordt met vervloeken [d.w.z., dat zoals men alleen strafbaar is als men iemand *vervloekt* die zich aan de geboden houdt, zoals dat een Jood betaamt (zie Sjemot 22:27), zo ook is men alleen strafbaar als men iemand *slaat* die zich aan de geboden houdt, maar niet als men een *Koetie* slaat], en de andere Tanna meent dat we ‘vervloeken’ niet met ‘slaan’ vergelijken [en dus is men schuldig als men een *Koetie* slaat, ook al houdt hij zich niet aan de geboden] – [zie Sanh. 85b] (*Rasji*).

Onze Geleerden hebben geleerd [in Sanhedrin 84b] dat degene die zijn vader of zijn moeder slaat, gedood wordt door wurging. Dat is de reden waarom het naast het vers „Wie een man kidnap en hem verkoopt” staat, want ook hij wordt gestraft met wurging. En vers 15 is van vers 17 [dat gaat over wie zij vader of moeder vervloekt] gescheiden door vers 16, omdat wie zijn vader of moeder vervloekt, gedood wordt door steniging, zoals er over hem gezegd wordt [in Wajjikra 20:9]: „Hij heeft zijn vader of zijn moeder vervloekt, zijn bloed zal op hem zijn.” En overal waar gezegd wordt dat zijn bloed op hem is, gaat het om iemand die wordt gedood door steniging, want er staat geschreven [in Wajjikra 20:27]: „Zij zullen hen stenen met stenen; hun bloed zal op hen zijn.” En de reden waarom iemand die zijn vader of moeder vervloekt, zwaarder gestraft wordt, dat wie hen slaat [want dood door steniging wordt als de zwaarste doodstraf beschouwd en de dood door wurging als de lichtste doodstraf], is omdat de zonde van vervloeken meer algemeen voorkomt [dan die van slaan], want als een dwaas kwaad wordt, „ergert hij zich en vervloekt hij zijn koning” [Jesjahoe 8:21], en zijn vader en moeder „altijd, de hele dag” [Jesjahoe 51:13]. En voor iedere zonde die meer algemeen voorkomt, is een zwaardere straf nodig [ter afschrikking]. [Dus volgens deze verklaring is de zwaardere straf voor iemand die zijn ouders vervloekt, omdat dit vaker voorkomt dan iemand die zijn ouders slaat, en niet omdat vervloeken een ernstigere zonde is.] En een andere verklaring waarom de straf voor vervloeking zwaarder is, is dat vervloeken van ouders een zwaardere zonde is, omdat daarbij de Naam van G-d misbruikt wordt. [In traktaat Sjevoeöt 36a staat dat wie zijn vader of moeder vervloekt alleen ter dood veroordeeld wordt als hij daarbij de Naam van Hasjem misbruikt.] De Gaon Rav Saädia heeft gezegd dat de reden waarom het vers over het kidnappen van een mens staat tussen de twee verzen over het zondigen tegen de ouders, is omdat de meeste mensen gekidnap worden, wanneer ze nog een kind zijn, en ze groeien dan op in een vreemde plaats, zonder te weten wie hun ouders zijn, en dan kan het gebeuren dat hij iemand slaat of vervloekt, zonder dat hij weet dat het zijn ouders zijn. Daarom is het gepast dat de kidnapper ook gestraft wordt met de dood, net als zij [die gekidnap waren en hun vader of moeder geslagen of vervloekt hebben] (*Ramban*).

17 En wie zijn vader of zijn moeder vervloekt, zal **יז ומקלל אביו ואמו מות יומת:** zeker gedood worden.

En wie zijn vader of zijn moeder vervloekt – Waarom werd dit gezegd? Omdat er staat geschreven [in Wajjikra 20:9]: „Iedere man die zijn vader [of moeder] vervloekt, zal zeker ter dood gebracht worden. [Hiervan] weet ik alleen dat als een man zijn vader vervloekt [dat hij de doodstraf schuldig is]. Hoe weet ik dat als een vrouw haar vader vervloekt [zij ook de doodstraf schuldig is]? Daarom staat er [hier]: „En wie zijn vader of moeder vervloekt...” Het geldt dus voor zowel een man als een vrouw. Waarom staat er dan nog [in Wajjikra 20:9]: „Iedere man die

vervloekt...”? Om de minderjarige uit te sluiten – [Van Mechilta] (*Rasji*).

Zal zeker gedood worden – Door steniging. Overal waar staat: „zijn bloed komt op hem” [betekent dit dat hij gedood wordt] door steniging. En het model hiervoor is Wajjikra 20:27: „Met stenen zullen zij hen stenen; hun bloed is op hen.” En over iemand die zijn vader of moeder vervloekt heeft, staat er geschreven [in Wajjikra 20:9]: „Zijn bloed is op hem.” – [Van Mechilta; Sanh. 66a; Sifra, eind parasjat Kedosjiem] (*Rasji*).

MISJNA VAN DE WEEK

We beginnen deze week met een nieuw traktaat:

TRAKTAAT DEMAI

Inleiding

Om dit traktaat te begrijpen is een inleiding nodig die de wetten van de afscheiding van *troemot* [priesterheffingen] en *ma'aserot* (tienden) behandelt.

Land- en tuinbouwproducten waarvan geen *troemot* en *ma'aserot* is afgescheiden heten *tewel* en die zijn verboden voor zowel Israëlieten als *Kohaniem*, zoals er geschreven staat [Wajjikra 22:15]: „En je zult de heilige dingen van de Israëlieten, die zij aan Hasjem offeren, niet ontheiligen.” Dit, zegt *Rambam*, slaat op het verbod om *tewel* te eten. Voordat de offers aan Hasjem zijn gebracht, mag men niet van het voedsel eten. De straf op overtreding van dit gebod is de dood door de Hemel.

De volgorde van de afscheiding van *troemot* en *ma'aserot* is als volgt:

1. Eerst wordt *Troema Gedola* [de grote troema] afgescheiden van het product (zie *Dewariem*. 18:4). Tora geeft niet aan hoeveel daarvan moet worden afgescheiden, dus een enkele graankorrel van de hele hoop bevrijdt de hele hoop voor consumptie. Maar de Geleerden hebben hiervoor een minimum hoeveelheid vastgelegd: een vijftigste (2%) voor de gemiddelde persoon. Een aanwijzing hiervoor vond men in het woord *troema* zelf, dat zou bestaan uit de beginletters van „*Trei mi-mea*” [twee uit honderd]. Een royaal iemand geeft een veertigste (2½%) en een vrek geeft een zestigste (1,66%).

Troema mag alleen gegeten worden door *Kohaniem* [priesters], zoals er geschreven staat (*Sjemot* 22:10): „Geen vreemdeling zal iets heiligs eten.” Het woord ‘heilig’ slaat op *troema*. Een ander dan een priester die *troema* eet, is de dood schuldig door de Hemel.

2. Het volgende dat moet worden afgescheiden is *ma'aser* - een tiende van wat er is overgebleven, en dat wordt aan de Leviëten gegeven. Een aanwijzing hiervoor is te vinden in het vers (Num. 18:24): „Want het ‘tiende’ van de Israëlieten dat zij als heffing ter ere van Hasjem zullen afzonderen, geef Ik de Leviëten tot erfdeel.” Dit is de *Ma'aser Risjon* [het eerste tiende], en dat mag ook door een Israëliet [iemand die geen Kohen of Leviet is] worden gegeten.

De Leviëten moeten van de *ma'aser risjon* die zij gekregen hebben, een tiende afscheiden voor de priesters. Dit is de *Troema Ma'aser*, waar het vers (Num. 18:26-28) het over heeft: „En tot de Leviëten zul je het volgende zeggen: „Wanneer jullie van de Israëlieten het tiende hebben ontvangen, dat Ik jullie van hen geef tot erfdeel, dan zullen jullie daarvan een heffing [*troema*] afzonderen ter ere van Hasjem: een tiende van het tiende.... Zo ook zullen jullie een heffing afzonderen voor Hasjem van al jullie tienden die jullie ontvangen zullen van de Israëlieten en jullie zullen daarvan de heffing van Hasjem aan Aharon de priester geven.” *Troemat ma'aser* is net als *troema* verboden voor niet-priesters.

3. Nadat hij de *ma'aser risjon* heeft afgescheiden, moet de eigenaar van de rest van zijn product *ma'aser sjeni* afscheiden, dat hij mee naar Jeruzalem neemt en daar moet opeten. Hij mag het ook loskopen en het geld mee naar Jeruzalem nemen, waar hij het spendeert aan voedsel. Dit voorschrift is gebaseerd op het vers: „Je zult heel de opbrengst van wat je gezaaid hebt en dat ontkiemt op het veld, ieder jaar verdienen. En je zult dat nuttigen vóór Hasjem, je G-d, op de plaats die Hij zal verkiezen..., het tiende van je koren, je most en je olie...” (*Dewariem* 14:22-23).

4. Bovengenoemde procedure wordt uitgevoerd in het eerste, tweede, vierde en vijfde jaar van de zevenjarige *Sjemita*-cyclus. In het derde en zesde jaar echter wordt *ma'ase ani* [het tiende voor de armen] afgezonderd in plaats van de *ma'aser sjeni*. Dit wordt in *Devariem* 14:28-29 genoemd: „Aan het eind van drie jaar zul je de hele tiende van je product van dat jaar naar buiten brengen en in je poorten neerleggen. Dan zal de Leviet komen.... en de vreemdeling en de wees en de weduwe, die binnen jouw poorten wonen en zij zullen het eten en zich verzadigen...”

Een product waarvan alle tienden zijn afgenomen wordt *choelien metoekaniem* genoemd [naar behoren behandelde profane producten]. Volgens *Rambam* is voedsel waarvan *troema gedola* en *troema ma'aser* is genomen, *choelien* [niet heilig, profaan, voor iedereen toegestaan voedsel], en nadat de (overige) tienden zijn afgescheiden heet het *choelien metoekaniem* (*Hilchot Ma'aserot* 8:1).

Echter vele *amei haärets* (ongeleterden) waren onzorgvuldig met deze wetten, en zonderden van hun producten alleen *troema gedola* af, omdat de straf op het eten daarvan, de dood is. Daarom worden de producten van de *amei haärets „demaï”* genoemd, d.w.z., het is twijfelachtig of de tienden voor de Levieten werden afgezonderd. *Demaï* is volgens sommigen een verbastering van ‘*da mai* - wat is dit, vertiend of onvertiend?’ Volgens de Jeruzalemse Talmoed is het afgeleid van de stam *demaï* -schijnen-lijken, d.w.z. het lijkt vertiend en het lijkt onvertiend. Volgens nog een andere verklaring zou het afkomstig zijn van het Griekse woord *demos* voor ‘volk’, d.w.z. product van het eenvoudige volk, de *amei haärets*.

Volgens een *Baraita* in Sota 48a heeft Jochanan de Kohen Gadol ingesteld dat *ma’aser risjon* en *ma’aser sjeni* moeten worden afgescheiden van producten die afkomstig zijn van een *am haärets*, nadat hij ontdekt had dat men alleen maar *troema gedola* afscheidde.

Troemat ma’aser moet worden afgescheiden van de *ma’aser risjon* die de Levieten krijgen, en moet aan de *kohen* gegeven worden. *Ma’aser sjeni* moet in Jeruzalem worden genuttigd.

Echter voor *ma’aser risjon* en *ma’aser sjeni* geldt dat de bewijslast rust op de eiser (d.w.z. dat *ma’aser risjon* en *ma’aser ani* niet aan de Leviet, resp. de arme gegeven hoeft te worden, omdat het aan twijfel onderhevig is of zij dat niet reeds van de originele eigenaars (de verbouwers) gekregen hebben. Daarom moeten de Levieten en armen die het opeisen, met bewijzen komen dat zij daar nog recht op hebben en het nog niet gekregen hebben.

Volgens het „*Demaï decreet*” van Jochanan de Hoge Priester moeten alle veldproducten en vruchten die gekocht worden van een *am haärets* vertiend, worden, ten gevolge van de twijfel of de producent dat al gedaan heeft. Met name van belang is de afscheiding van *troemat ma’aser* (want op de overtreding daarvan staat de doodstraf) en *ma’aser sjeni*, dat niet buiten Jeruzalem gegeten mag worden.

Dit traktaat behandelt de wetten van *demaï*.

Volgens de Rambam is dit traktaat in de Order van de Misjna achter *Pea* geplaatst omdat beide traktaten de giften aan de armen behandelen, zoals er staat geschreven in Misjna 3:1: „Men mag *demaï* aan de armen geven” (zonder eerst alle tienden af te scheiden), m.a.w., de Geleerden waren soepel met het *Demaï*-decreet voor de armen.

Vit de Babylonische Talmoed

De voornaamste onderwerpen van Traktaat Sjabbat Daf 29

Daf 29a

De minimum maat voor een kledingstuk

De Misjna op de vorige *daf* had het over een pit waarmee men een lamp wil aansteken, die gemaakt was van een opgerold stuk stof. Een *Baraita* op onze *daf* zegt, dat het gaat over een kledingstuk van minimaal 3 x 3 vingerbreedtes, want alleen bij die minimale afmeting kan men het nog „kleding” noemen en is het dus een gebruiksvoorwerp, dat vatbaar is voor *toema*. Een kleiner stukje stof is geen gebruiksvoorwerp meer te noemen en is niet ontvankelijk voor *toema*. Rabbi Sjim’on zegt 3 x 3 vingers exclusief de zoom, maar de geleerden zeggen 3 x 3 vinger, ongeacht de zoom. Wat is de reden achter deze maat en achter dit meningsverschil? Rasji legt uit dat volgens de Rabbijnen een arm mens zo’n lapje stof nog kan gebruiken om er een oud kledingstuk mee op te lappen. Maar Rabbi Sjim’on meent dat een kleermaker er eerst nog een zoom in zal naaien, om te voorkomen dat het lapje anders zal uitrafelen. De Rabbijnen menen dat de arme geen kleermaker heeft en het zelf doet, zonder zoom.

Een voorwerp dat moektse werd

Ieder voorwerp dat op erev Sjabbat (nog) niet voor gebruik geschikt was, om welke reden dan ook, is *moektse*, en is de hele Sjabbat verboden om verplaatst te worden.

Er is hierover een *machloket* tussen Rabbi Jehoeda en Rabbi Sjim’on.

Rabbi Jehoeda en Rabbi Sjim’on verschillen van mening over voorwerpen die op erev Sjabbat nog geschikt waren voor gebruik maar op Sjabbat ongeschikt werden, bijvoorbeeld doordat zij op Sjabbat braken, zodat zij nu alleen nog geschikt zijn als brandstof.

Rav vertelt dat Rabbi Jehoeda het verbiedt om vuur aan te steken met een voorwerp dat op Jom Tov gebroken is, omdat hij dat als *nolad* [nieuw geboren, nieuw ontstaan] beschouwd, en dus is het volgens hem *moektse*, maar dat Rabbi Sjim’on het toestaat, want die beschouwt dat niet als *moektse*. Deze *machloket* is natuurlijk alleen voor Jom Tov relevant, want alleen dan mag men hout op het vuur gooien, hetgeen op Sjabbat verboden is.

Hetzelfde geldt voor iets wat voor Jom Tov verhuuld was, zoals pitten in dadels, die, wanneer de dadels gegeten worden, tevoorschijn komen en daarom ook door Rabbi Jehoeda als *nolad* beschouwd worden, ondanks dat zij voor Tom Tov al bestonden. En hetzelfde geldt voor schillen van noten, die eveneens vóór Jom Tov al bestonden en zelfs zichtbaar waren, maar toen nog aan de noot vastzaten, om die te beschermen en nadat de noot gegeten is, los en overbodig zijn geworden. Ook die beschouwd R. Jehoeda als *nolad* en *moektse* en ook daarmee mag men het vuur op jom Tov niet stoken. Maar Rabbi Sjim'on beschouwt dit alles niet als *nolad*.

Daf 29b

Misjna

HET IS [OP SJABBAT] VERBODEN OM EEN LEGE, GEPERFOREERDE EIERDOP OF EEN AARDEWERKEN [OF ENIG ANDER] BAKJE, GEVULD MET OLIE BOVEN EEN OLIE-LAMP TE PLAATSEN, ZODAT DE LAMP GESTAAG MET DE OLIE, DIE UIT DE EIERDOP DRUPPELT, GEVOED WORDT EN BLIJFT BRANDEN. MAAR ALS HET OLIERESERVOIR AAN DE LAMP VAST ZIT, IS HET TOEGESTAAN.

De reden is, dat in het eerste geval men het reservoir niet als een onderdeel van de lamp zal beschouwen en de Geleerden waren bang dat men er olie zou uithalen voor enig ander gebruik, waardoor de lamp korter zou branden [of minder goed zou gaan branden] en dan maakt men zich schuldig aan overtreding van het verbod om op Sjabbat vuur te doven. Maar daar iedereen weet dat men geen olie uit een olielamp mag halen op Sjabbat, zal men dat niet doen als het oliereservoir vast zit aan de lamp.

De Misjna verbiedt ook [om dezelfde reden als hiervoor vermeld] om een extra oliereservoir naast een olielamp te zetten, en om het niet brandende uiteinde van een lange pit, dat in de olie van de lamp hangt, daaruit te halen en in het reservoir te leggen, opdat de lamp zo langer zal branden. Zowel in het eerste als in dit tweede geval staat Rabbi Jehoeda het toe. [Rabbi Jehoeda ziet geen verschil tussen een los oliereservoir en een die vastzit aan de olielamp (*Rasji*)].

R. Jehoeda staft zijn mening, dat het wel is toegestaan, met een gebeurtenis in de bovenkamer van Nitna, waar men een lege eierschaal met olie vulde, die perforerde en boven een olielamp plaatste op Sjabbat, en Rabbi Tarfon en andere daar aanwezige Geleerden maakten er geen bezwaar tegen. Dit „bewijs” wordt echter verworpen: dat waren daar allemaal Tora-geleerden, die pasten wel op om olie uit het reservoir te nemen.

Het slepen van een voorwerp over de grond

De Gemara vermeldt een discussie over de vraag of het is toegestaan om een voorwerp over een zachte grond te slepen, waardoor men onbedoeld een voor in de grond maakt. Rabbi Sjim'on staat het toe, Rabbi Jehoeda verbiedt het. De Halacha is volgens Rabbi Sjim'on [zie Sj.A. O.CH. 337:1].

Misjna

WIE EEN LAMP OP SJABBAT DOOFT UIT VREES VOOR AFGODENDIENAREN [sommige Perzische secten (Zoroaster) verboden het om vuur aan te steken op hun feestdagen, buiten hun tempels], ROVERS, OF OPDAT EEN ZIEKE IN SLAAP KAN VALLEN, IS NIET STRAFBAAR [d.w.z. hij hoeft geen zondoffer te brengen]. MAAR ALS HIJ DE LAMP UITMAAKT OM DE LAMP, DE OLIE OF DE PIT TE SPAREN, DAN IS HIJ STRAFBAAR. RABBI JOSÉ STAAT HET IN AL DEZE GEVALLEN TOE, BEHALVE ALS HIJ DAT DOET OM DE PIT TE SPAREN, WANT DAARMEE MAAKT HIJ HOUTSKOOL VAN DE PIT.

Praktische Halacha – Deel één: Het gedrag in de ochtend

HOOFDSTUK 7. Voorschriften voor de ochtendberachot. (Vervolg)

8. Indien iemand wordt opgeroepen voor de Tora voordat hij de berachot van Tora gezegd heeft, zal hij, indien het hem mogelijk is, eerst alle berachot van Tora zeggen. Ook zal hij minstens één vers zeggen zoals b.v. *jewarèchecha* Daarna zal hij opgaan naar de Tora en zegt hij de beracha. En als het hem niet mogelijk is zo te doen, gaat hij zo naar de Tora op. En omdat hij (reeds) *asjèr bachar banoe*..... gezegd heeft, zegt hij dat daarna niet meer, alleen de beracha *asjèr kiddesjanoe*.. en *ha'arev na* tot *le-amo Jisraël* en hij zegt dan *jewarèchecha*

